

הספרייה הציבורית במגזר הערבי: מיפוי ארגון ואתגרים לעתיד

לפי תפיסת מנהלי הספריות / שירין מסארווה

תקציר

בתקופה של נגישות כמעט בלתי מוגבלת למידע, כאשר הזמן והמקום מאבדים מחשיבותם ואפשר לשאול ספרים ישירות במחשב, ניתן היה לחשוב כי הספריות הציבוריות סיימו את תפקידן. אולם סקרים מראים כי הספריות הציבוריות חשובות לציבור גם במאה ה-21. הספריות הציבוריות מציעות שירותי ספרייה מסורתיים, משמשות כמרכזי עיון ומחקר, ומציעות מגוון פעילויות חברתיות לילדים ולמבוגרים. תפיסת הספרייה כמוקד חברתי ותרבותי באה לידי ביטוי בחזון הספריות הציבוריות בישראל וכן במגוון הפעילויות המוצעות בהן על ידי מרכז הספר והספריות ועל ידי המחלקה לספריות במשרד התרבות והספורט. במקביל לפעילויות אלו ממשיכים להתקיים תפקידיהן המסורתי של הספריות כמקום להחלפת ספרים ועידוד קריאה. נוסף על כך, מחקרים מראים כי לספרייה הציבורית תפקיד חשוב באיתור מידע איכותי הנחוץ לחיי היום-יום ולחיים המקצועיים של משתמשי הספרייה, וכן תפקיד קהילתי במילוי חיי התרבות של הקהילה על ידי פעילויות שונות כמו הרצאות סופרים, שעות סיפור ועוד.

בשנים האחרונות נכתבו מחקרים רבים על החברה הערבית בישראל ועל התמורות שהיא עוברת שינויים ותהפוכות בתחומים רבים: משפחתיים, כלכליים, חינוכיים וסוציו-תרבותיים. עם זאת, על הספריות הציבוריות בחברה הערבית קיים רק מידע בסיסי ומועט, למרות החשיבות של הספרייה בהיותה אחד הגופים הציבוריים הבודדים שמזמן מפגש חברתי תרבותי לכל האוכלוסיות. מחקר זה בא למלא חלל תיאורטי ואמפירי בנושא הספריות הציבוריות בחברה הערבית בישראל.

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבדוק את מצב הספריות הציבוריות בחברה הערבית בישראל ולקבל תמונה כללית על הנעשה בהן, הן במישור המעשי הן במישור התודעתי. במישור המעשי ביקש המחקר לאסוף נתונים על הפעילויות והשירותים הניתנים בספריות, אוסף הספריות, קשריהן עם הקהילה ועם ספריות בתי הספר, משתנים דמוגרפיים והכשרת מנהלי הספריות והספרנים, אפיון קהל המשתמשים בספריות והמשאבים הכלכליים של הספריות. במישור התודעתי נבחנו תפיסות מנהלי הספרייה ביחס לתפקיד הספרייה ומיצובה והקשיים העומדים בפניהם. שיטת המחקר שנבחרה היא השיטה האיכותנית-פנומנולוגית, אחת המסורות של המחקר האיכותני. הנתונים במחקר נאספו באמצעות ראיונות חצי מובנים. במחקר השתתפו 8 מנהלים ו-32 ומנהלות של ספריות ציבוריות מכל רחבי הארץ בעלי תעודת ספרן מורשה. משתתפי המחקר בני 32–62 ובעלי ותק של 3.5–40 שנים בניהול ספרייה.

ממצאי המחקר עולה שמרבית הספריות שוכנות במבנים שאינם הולמים מבנה של ספרייה ציבורית וסובלים ממחסור בכוח האדם – ב-37.5% מהספריות שנחקרו המנהל הוא המפעיל הבלעדי ואין לו עובדים נוספים. עוד נמצא במחקר כי מינוי העובדים בספריות הוא בסמכות ראשי המועצות בלבד, וכי רוב המינויים הם מינויים פוליטיים שלא לוקחים בחשבון את מידת התאמתם לעבודה בספרייה. אוספי הספריות הם בעיקר ספרים מודפסים, וקהל היעד העיקרי שלהן הוא ילדים בגיל גן ותלמידים של בתי ספר יסודיים. לכן, סיפורי הילדים וספרות מהווים את חלק הארי של האוסף. המנהלים ציינו שהם מעודדים את הקהל לבקש ספרים, אבל נמנעים

מרכישת חומרים שאינם מקובלים בעיניהם או שעלולים להיות בלתי מקובלים על חברי הקהילה. במרבית הספריות יש תקשורת אלחוטית לשימוש הקהל, אבל המנהלים תופסים את הטכנולוגיה ככלי עזר ולא כמטרה בפני עצמה. מרבית המנהלים אוחזים בתפיסה המסורתית של הספר במרכז, כלומר מהות הספרייה היא הספר והשירות לקהל. כמו כן, הם רואים בספרייה מקום שהיא מרכז מידע, פנאי וקהילה בהעברת השירותים לקהל. כלומר, תפיסת המנהלים בנוגע לתפקיד הספרייה היא שילוב בין התפיסה המסורתית לתפיסה החברתית-קהילתית. המנהלים ערים לשינויים המתחוללים בסביבת עבודתם ורואים בעצמם מובילי שינוי, אבל הטמעת השינויים קשורה לסביבה הכלכלית החברתית שבה פועלת הספרייה.

למרות התפיסה החברתית, נמצא כי רק שלוש ספריות מעבירות פעילויות פנאי לקהל בלי הקשר ספרותי. נוסף לכך, הקשרים עם ראשי הרשויות לא טובים. למחציתם אין כל מודעות לחשיבות הספרייה ולתפקודה בחברה. כתוצאה מכך המנהלים נאבקים כדי לקבל את הדרישות הבסיסיות לקיום הספרייה ולהמשך שירותיה.

המסקנות של מחקר זה הן שהגברת המודעות בקרב מקבלי ההחלטות ברשויות המקומיות על נחיצות הספרייה בחברה היא גורם מרכזי לצמיחת הספרייה ולהתפתחותה. הצלחת הספרייה בחברה הערבית תלויה גם בסגנון הניהולי של המנהל ובדרך הפעלתה, בתפיסת המנהלים את תפקיד הספרייה ובשילוב בין התפיסה המסורתית לתפיסה החברתית-קהילתית. ממסקנות המחקר אפשר לגבש חמש המלצות מרכזיות: (1) יש צורך במחקר המשך על תפיסת משתמשי הספרייה את תפקיד הספרייה; (2) יש צורך לשנות את תפיסתם של ראשי העיריות בעניין הספריות ולהביא אותם להבנה באשר לחשיבותה של הספרייה בחברה; (3) משרד התרבות והספורט צריך להמשיך לטפח את הספריות ולשפר את מעמד הספרנים ומשכורותיהם; (4) על המפקחים לערוך ימי גיבוש לכל המנהלים בכל המחוזות; (5) על מנהלי הספריות להגביר את המודעות של הציבור בנוגע לשירותי הספרייה על ידי שיווק הספרייה וגיוון בפעילויות לכל הגילים.

מספר מערכת: 9926677956805776